

Горохова Парасковья Никифоровна,
учитель якутского языка и литературы
МБОУ «Оспехская СОШ»
Усть-Алданский улус

«Танха - дьылҕа танарата» сценарий

Сыал:

1. Саха итэҕэлин билиһиннэри.
2. Төрүт культураҕа интэриэһи үөскэти.
3. Оҕо саңарар саңатын сайыннары.
4. Познакомить детей с обычаями якутского народа, развивать словарный запас,

познавательные качества, воспитывать интерес к культуре родного края. Расширить знания о народных традициях, познакомить с преданиями, верованиями своего народа.

Оформление: салама, плакат с названием мероприятия, фонарики, презентация.

Обряд очищения: Ыраастаны. Аан таһыгар кэлбит дьону көрсүү, дэйбииринэн ыраастааһын, чуораан тыаһаты.

Туттар тэрил: дэйбиир, чуораан, харысхаллар, үтүлүк, бириистэр.

*(Ыраастаны. Аан таһыгар кэлбит дьону көрсүү, дэйбииринэн ыраастааһын,
чуораан тыаһаты)*

Кирии тыл. Горохова П.Н.

- Үтүө киэһэнэн күндү учууталлар, оҕолор, төрөппүттэр. Бастатан туран, барыгытын кэлбит Сана дьылынан эһэрдэлиибит уонна бүгүңнү „Танха-дьылҕа танарата“ диэн биһиги ытар биэчэрбитигэр кэлбиккитигэр махтанабыт, элбэҕи билэн, оонньоон, сынньанан барыахтара диэн эрэнэбит. Билигин тылы 5-с кылаас кыргыттарыгар биэрэбин.

1. **Танха диэн тугуй?** (5 кылаас оҕолоро кэпсииллэр)

1 вед: Үтүө киэһэнэн күндү учууталлар уонна оҕолор.

2 вед: Эһигини ааспыт саңа дьылынан, эргэ саңа дьылынан уонна танха кэминэн итиитик-истиңник 5-с кылаас коллективын аатыттан эбэрдэлиибит!

3 вед: «Танха-дьылҕа танарата» диэн биэчэрбитин саһалыырбытын көңүллээн.

*(Бу кэмңэ 2 сулуукун остуол анныттан өңөйөн көрөллөр, онтон тахсан кэллэр,
залы эргийэн баран тахсан бараллар. Харчы түңэтэллэр.)*

1 вед: Уой, оҕолоор, сүлүүкүттэр тахсыбытгара дии. Бу кэмңэ наһаа айдаарыа суохтаахпыт. Чэ, салһыы кэпсээн иһиэххэйиң. Танха диэн тугуй, диир буоллаххытына, Танха - Саха астрологията, киһи оңоһуутун билгэлиир итэҕэлэ буолар.

2 вед: Таңха кыһынны күн турбутун кэнниттэн саһаланар. Ити кэмнэ Сир халлааны кытта силбэхэр дииллэр.

3 вед: Таңха оонньуутун А.Е.Кулаковскай научнай улэлэригэр суруйан хаалларбыта. Кини этэринэн Таңха диэн дьылһа таңарата.

1 вед: Билигин Таңха икки өйдөбүлэ хаалбыт: Таңха иһиллээһин уонна Таңха түһүүтэ.

2 вед: Таңха кэмэ-Ороһуоспаттан Кириһиэнньэһэ, ол аата тохсунньу 7 күнүттэн 19-гар диэри. Ити кэмнэ сүлүүкүн иһиллээһин уо.д.а билгэлээһин ордук сөпкө таайылар дииллэр.

3 вед: Чуолаан тоһо бу кэмнэ өбүгэлэрбит Таңха оонньуутун оонньууларын сабаһалаатахха маннык. Тымныы оройугар, күн мунутуу кылгаабыт кэмигэр кыыл, сүүрэр-көтөр барыта утуйар турукка киирэр. Киһи этэ-сиинэ эмиэ уларыар. Итинник турукка киһи өйүн-санаатын түгэһэр бүгэ сылдыар сэрэһии, таайыы уһуктар. Киһи сэрэнэр, дьаарханар буолар. Дьэ бу кэмнэ санааларын бөһөхсүтэр билгэ оңостон күүс-күдэх ылаллара.

1 вед: Былыр үөрэһэ суох сахалар иччини сүрдээх күүскэ итэһэйэллэр.

2 вед: Биллэрин курдук, таңха оонньуута итэһэли кытта сибээстээх, манан өбүгэлэрбит хайдах олоруохтарын билгэлииллэрэ.

3 вед: А.Е.Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй таңха иһиллээһин 14 арааһын ааһар. Ол туһунан уонна Таңха кэмин туһунан билигин биһиги ийэлэрбит, төрөппүттэрбит кэпсиэхтэрэ.

(1 төрөппүт. *Таңха кэмин туһунан кэпсээһин*)

2. Таңха кэмэ.

Үтүө киэһэнэн, оҕолоор. Таңха кэмин туһунан тугу билэбитий?

(*оҕолор эппиэттишиллэр, сөпкө эттэхтэринэ хайбааһын*)

Мин эһиэхэ кыратык Таңха кэмин туһунан кэпсиэм. Таңха кэмэ - Ороһуоспаттан Кириһиэнньэһэ, ол аата тохсунньу 7 күнүттэн 19-гар диэри. Ити кэмнэ сүлүүкүн иһиллээһин уо.д.а билгэлээһин ордук сөпкө таайылар дииллэр.

Чуолаан тоһо бу кэмнэ өбүгэлэрбит Таңха оонньуутун оонньууларын сабаһалаатахха маннык. Тымныы оройугар, күн мунутуу кылгаабыт кэмигэр кыыл, сүүрэр-көтөр барыта утуйар турукка киирэр. Киһи этэ-сиинэ эмиэ уларыар. Итинник турукка киһи өйүн-санаатын түгэһэр бүгэ сылдыар сэрэһии, таайыы уһуктар. Киһи сэрэнэр, дьаарханар буолар. Дьэ бу кэмнэ санааларын бөһөхсүтэр билгэ оңостон күүс-күдэх ылаллара.

Тымныы оройугар – Ороһуоспаһа уу анныттан үлэһит сүлүүкүттэр тахсаллар. Үксүгэр эргэ өтөһү сөргүтэллэр, хайаллар, сыбыылар. Ол бүттэһинэ оһолоро, дьахталлара тахсаллар. Онтон дьыл оройугар – Кириһиэнньэһэ киирэллэр.

Эргэ Сана дьыл кэлиэ 3 хонук инниттэн кыһырыа, этиһиэ, үөхсүө, куһаңнык тыллаһыа, айыыны оноруо, киһини хомотуо, атаҕастыа, уоруо суохтааххын. Итини

толорботоохо, сиэри кэстэххэ, толооһу туораны онордоххо, Сана дыл салаллыабыттан бүтүөр диэри кыраттан кыһыра, уордайа, боруоктаһа, төттөрүтүк туттуна, дыону кэлэтэ сылдыаххын сөп. Ол иһин оҕотуттан оҕонньоругар, эдэриттэн эмээксинигэр тийэ өрүүтүн үөрэ көтө-көтө көрсүһэргэ, иллээхтик олорорго кыһаналлара. Урут итинник үгэһи кытаанахтык тутуһа, толоро сатыыллара.

Сүлүүкүн тахсарыгар былытырдабына – уутаабы үллүгэ, киирэригэр хаардаатабына сүлүүкүн сабыыта дэһэллэрэ.

Былыр Сана дыл түүнүгэр сахалар түүн үөһэ ааспытын кэннэ утуйаллара. Ол аата 12чаас кэнниттэн. Эрдэ утуйа бардаххына, «эргэ дылыкытта кутун-сүрүн барсар, аныы» диэн буолара.

Өбүгэлэрбит Сана дылы эрдэттэн бэлэмнэнэн көрсөллөрө. Отторун-мастарын хас да хонукка тийэр гына тийэллэрэ. Дьилэрин иһин-таһын ып-ыраас гына сиппийэллэрэ. Сана дыл киэһэ атах эт эттэнэрэ, ас астаналлара. Кыарбас балаһанна кыһынны кыһалҕаны умна түһэн, үөрүү-көтүү, күлсүү-салсыы буолара.

(2 төрөшпүт. *Танха оонньууларын туһунан*)

3. Таңха оонньуута.

Үтүө киэһэнэн, оҕолоор. Мин бүгүн эһиэхэ Танха оонньууларын туһунан кэпсиэм. Былыр үөрэҕэ суох сахалар иччини сүрдээх күүскэ итэҕэйэллэрэ. Биллэрин курдук, таңха оонньуута итэҕэли кытта сибээстээх, манан өбүгэлэрбит хайдах олоруохтарын билгэлииллэрэ.

А.Е.Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй таңха иһиллээһин 14 арааһын ааһар.

1. Ойбонно олоруу
2. Сэргэ миинии
3. Сылгы кэпсэтэрин истии
4. Туннук үүтгээһин
5. Киһи унуоһун миинии
6. Хаар сиидэлээһин
7. Түһнүк анныгар олорон истии
8. Этэрбэс хаамтарыы
9. Суол кытыытыгар талах туруоруу
10. Хорһолдьун кутуу
11. Ууга сап сүүрдүү
12. Суоруна санардыы
13. Бүргэс сүүрдүү
14. Сэрэбиэй.

Мань таһынан сүлүүкүн иһиллээһин, бүлүүһэ сүүрдүүтэ, сыа кутуу, остуол хаамтары диэн баара.

Барбаланы, түстэни Танха Хаантан туттаах диэн сахалар өйдүүлэрэ. Танха – Күрүө Дьөһөгөй Айыы сэттэ ини-биилэриттэн биридэстэрэ. Танха ааспыты аттаран, былыргыны ырытан, билигини олобу кытта тэҥни тутан, кэнэбэски кэлэр кэмнэри кэскиллээн көрөр, хойукку үөскүүр хонуктары холуу тутан ааҕан таһаарар улаҕалаах өйдөөх таһара.

Танха оонньууларын бытарга аналлаах дьон эрэ дьарыгыраллара сөптөөх. Билбэт эрээри айыыны, абааһыны барытын ыҥыран сиэри-туому ытыты, араас аймалҕаны таһаарыы элбэх иэдээннэри аҕалыан, куһаҕаны ыҥырыан сөп. Танхалааһын көр-нар, оонньуу-күлүү буолбатах. Танхаҕа биллибэт-көстүбэт харана күүстэри кытта алтыһыы дииллэр. Ол аата холобура өлбүт дьон дууһаларын ынырыы, абааһылары, иччилэри кытта ситимнэһии. Танха – этитиилээх кэм, онон сэрэнэр-сэрбэнэр, харыстанар эбиттэр.

Эдьий Дора сүбэтэ. Саха киһитэ инники дьылҕатын билиэ суохтаах. Кини бэйэтэ туспа сиэрдээх-туомнаах. Наһаа элбэхтик сэрэбиэй кээстэрэллэр, кээһинэллэр даҕаны. Ити олус сэрэхтээх. Сыһа-халты туттаран киһи салгынна оҕустарыан сөп. Утуйбут дьону ыҥыран салгыны хамсаталлар. Ити ис дьинин билбэттэр, тугу буккуйалларын өйдөөбөттөр. Ыҥыран баран үтэйэрин сатаабат, буоллахтарына олус кутталлаах, сэрэбиэйдэппит дуу, сэрэбиэйдээбит дуу киһи улаханлык моһуогуруон сөп. Ыччатыгар, уруутугар-аймаҕар салгын оонньуур. Онон инникигитин билэ сатааман, сэрэбиэйинэн үлүһүйүмэн.

3 вед: Төрүт үгэстэргэ сыһыан туһунан кэпсиригэр көрдөһүөххэйин Румянцева А.Е.тан.

4. Румянцева А.Е. – Төрүт үгэстэргэ сыһыан.

5. Горохова П.Н. - Сахалыы гороскоп.

- Күн-дьыл эргииринэн киһи майгытын, олоһун билгэлээһин. (Слайданан көрдөрүү).
- Тохсунньу ый туһунан кэпсээһин.
- Тохсунньуга төрөөбүт оҕолору эһэрдэлээһин, майгыларын этии. *(Сценаҕа таһааран эбэрдэлээһин, харысхал бэлэх туттарыы)*

6. Кылаастар 1-дии таңха оонньуутун билиһиннэрэллэригэр конкурс (формата көңүл).

7. „Сүлүүкүн-2016“ конкурс. (Ирдэнэр-мааска)

1. Кэлбит санга дьылынан эбэрдэ тыл этии. Номинация «Уран тыллаах сүлүүкүн»
2. Снежинка кырийыы. Номинация „Имигэс тарбахтаах сүлүүкүн“
3. Үнкүү. Номинация „Үнкүүһүт сүлүүкүн“

4. Куоталаһы диэн тылтан тыл таһаары. Ким элбэх тылы таһаарар эбитий.

Номинация „Саамай өйдөөх сүлүүкүн“

5. Үчүгэй мааска. Номинация „Саамай кыраһыабай сүлүүкүн“

(Конкурс түмүгүнэн 5 номинацияны туттарыы, кыттыбыт оҕолорго сэмэй бэлэх)

8. Хамаанданан араһсан оонньуу. (Кылаастартан 2-лии оҕо, 6-лыы киһилээх 2 хамаанда)

1. Хамаанда аатын толкуйдааһын.

2. Ааспыт сыл – Коза сыла. Үүммүт сыл эбисийээнэ сыла. Онно аналлаах викторина. (Слайданан)

3. Мини-сценка (ойбон иһиллээһин, бүлүүһэ сүүрдүүтэ)

4. Биир буукубаттан саҕаланар тыллары туттан, бүтүн ситимнээх тиэкиһи танан таһаары.

9. Биэчэрбит бүтэрэ чугаһаата. Биһиэхэ билигин сэрэбиэйдьиттэр кэллилэр. Кинилэри көрсүөххэйиң. *(Төрөппүттэр)*

1. Уунан сэрэбиэй. 4 ыстакааңа уу баар. Оҕо хараһын баайан баран бири талар. (минньигэс, күлүүс ойуулаах, харчы, боростуой уу)

2. Үтүлүк быраһыы. Үтүлүгү сүүскэ тутан туран баһа санааны этии. Онтон хаңас саннынан быраһыы. Үтүлүк иннинэн түстэһинэ баһа санаа туолар.

Манан биэчэрбит түмүктэнэр, кэлбит сыл бары Үчүгэйи, Сырдыгы, Ырааһы аҕаллын. Бары кэлэн кыттыыны ылбыккытыгар махтанабыт. Уонна саха киһитэ хайаан да илии тутуурдаах, өтгүк харалаах сылдыар. Ол иһин биһиги эмиэ эһиэхэ бу харысхал бэлиэлэрин бэлэхтиибит. Эһигини куруутун харыстыы, араңаччылыы сырыттын. Өссө төгүл махтанабыт.